

Osobne i psihosocijalne odrednice stavova studenata o palijativnoj skrbi

---

Balog-Matak, Mihaela

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:371733>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-15**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Mihaela Balog-Matak

**OSOBNE I PSIHOSOCIJALNE
ODREDNICE STAVOVA STUDENATA
O PALIJATIVNOJ SKRBI**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2023.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA PSIHOLOGIJU

MIHAELA BALOG-MATAK

**OSOBNE I PSIHOSOCIJALNE
ODREDNICE STAVOVA STUDENATA
O PALIJATIVNOJ SKRBI**

DIPLOMSKI RAD

Mentor: prof. dr. sc. Josip Burušić

Zagreb, 2023.

Zahvala

*Prije svega želim zahvaliti dragom Bogu koji me pratio cijeloga života,
a posebno u ovim studentskim danima. Hvala na svim blagoslovima koje si mi darovao.*

*Hvala mojim prijateljicama koje su uvijek bile uz mene,
hvala na svakom ohrabrenju i pomoći, a posebno prilikom izrade ovog rada.*

Hvala mojim roditeljima i sestrama.

*I na kraju, veliko hvala mom zaručniku Filipu na
beuvjetnoj podršci, strpljenju i razumijevanju.*

Sažetak

Cilj ovog istraživanja je utvrditi u kojoj mjeri određene osobne i psihosocijalne odrednice predviđaju stavove o palijativnoj skrbi kod studenata. Točnije, provjeriti predviđaju li konstrukti optimizam i altruizam stavove o palijativnoj skrbi kod studenata na području grada Zagreba. Također će se ispitati postoji li razlika u stavovima o palijativnoj skrbi s obzirom na religioznost i spol.

Istraživanje je provedeno na prigodnom uzorku studenata na području grada Zagreba. Ukupno je sudjelovalo 250 studenata, od kojih 3 studenta ne studiraju na području grada Zagreba stoga nisu uvršteni u daljnju analizu. Prosječna dob sudionika je 22 godine. U istraživanju je sudjelovalo 82 osobe muškog spola i 165 ženskog spola. Podaci su prikupljeni putem *online* upitnika koji se sastojao od „Skale optimizma – pesimizma“, „Skale altruizma“, „Ljestvice stavova o palijativnoj skrbi“ te pitanja o socio-demografskim podacima.

Rezultati su pokazali kako postoji razlika u stavovima o palijativnoj skrbi ovisno o spolu osobe. Ženski sudionici su iskazivali pozitivnije stavove. Iako su ispitane razlike u stavovima o palijativnoj skrbi s obzirom na to izjašnjava li se osoba kao vjernik, agnostik ili ateist, ove razlike u stavovima nisu bile značajne. Dobivena je pozitivna korelacija između altruizma i stavova o palijativnoj skrbi. Što se tiče regresijskog modela i predviđanja stavova o palijativnoj skrbi, samo se konstrukt altruizma pokazao kao značajni prediktor.

Ključne riječi: stavovi o palijativnoj skrbi, optimizam, altruizam, religioznost, spol.

Abstract

The aim of this study was to determine to what extent certain personal and psychosocial determinants predict attitudes about palliative care among students. More specifically, to check whether constructive optimism and altruism predicts attitudes about palliative care among students in the city of Zagreb. It will also be examined whether there is a difference in attitudes about palliative care with regard to religiosity and gender.

The research was conducted on a convenient sample of students in Zagreb. A total of 250 students participated, out of which 3 were excluded from further analysis. The average age of the participants is 22 years. The number of participants by gender was 82 males and 165 females. The data were collected through an online questionnaire that consisted of "Optimism-Pessimism Scale", "Altruism Scale", "Attitudes Scale about Palliative Care" and questions about socio-demographic data.

Research findings suggested that there is a difference in attitudes about palliative care depending on the gender of the person. Female participants expressed more positive attitudes. Although the differences in attitudes about palliative care were also examined, considering whether a person declares himself as a believer, an agnostic or an atheist, these differences were not significant. A positive correlation was obtained between altruism and attitudes about palliative care. Regarding the regression model and the prediction of attitudes about palliative care, only the construct of altruism proved to be a significant predictor.

Keywords: attitudes about palliative care, optimism, altruism, religiosity, gender.

Sadržaj

Uvod	1
<i>Palijativna skrb</i>	3
<i>Stavovi o palijativnoj skrbi</i>	5
<i>Optimizam</i>	7
<i>Altruizam</i>	8
<i>Religioznost</i>	10
Cilj i problemi	12
Metoda	13
<i>Sudionici</i>	13
<i>Operacionalizacija konstrukata i mjera</i>	13
<i>Postupak</i>	15
<i>Statistička analiza podataka</i>	15
Rezultati	17
Rasprava	20
Zaključak	26
Literatura	27

Uvod

Jančec (2020) navodi kako se napretkom znanosti u mnogim područjima, a posebno u medicini, poboljšavaju uvjeti života te se time produžio i životni vijek čovjeka. Svake godine svijet dobiva nova otkrića, ljudi dolaze do novih spoznaja što omogućuje društveni napredak. Ovo se događa u svim područjima čovjekova života; u obrazovanju, kemiji, a ponajviše u medicini i farmaciji te su upravo ove grane zaslužne za produljenje životnog vijeka čovjeka kroz otkrivanje novih lijekova i novih metoda liječenja. Posljedično, s produženjem trajanja životnog ciklusa povećao se i udio kroničnih progresivnih bolesti poput onkoloških bolesti, moždanih udara, bolesti srca i drugih. Paralelno s time raste i potreba za palijativnom skrbi, odnosno aktivnom i sveobuhvatnom brigom o osobama s neizlječivim bolestima kod kojih liječenje više nema utjecaja. Svjetska zdravstvena organizacija (2005) samo u europskoj regiji navodi kako palijativnu skrb ili pomoć palijativnog tima treba više od 320 000 onkoloških i 285 000 neonkoloških bolesnika. Također njihove nedavne procjene prikazuju kako je potrebno 80 do 100 kreveta na 1 000 000 stanovnika za potrebe pružanja palijativne ili hospicijske skrbi. Prema njihovim procjenama, između 50% i 89% svih umirućih pacijenata zahtijeva neki oblik palijativne skrbi. Na području Republike Hrvatske taj postotak se odnosi na 26 000 do 46 000 pacijenata godišnje (Ministarstvo zdravstva Republike Hrvatske, 2017). Područje palijativne skrbi u Hrvatskoj je kroz povijest bilo vrlo malo istraženo, no to se zadnjih nekoliko godina uvelike promijenilo. S obzirom na to da se radi o razdoblju života za koje se smatra da je razdoblje u kojem se osoba priprema za vlastitu smrt, društvo kao da bježi od ovog problema.

Uz ovaj problem, postoji i nekoliko dijelova palijativne skrbi na kojima se treba raditi kako bi se poboljšala sveukupna skrb. Većina istraživanja (Barišić, 2019; Macuka i Tucak Junaković, 2019) koja se provodi u području palijativne skrbi odnosi se na stručne, zaposlene osobe u ovom području, na istraživanje i smanjivanje njihovog profesionalnog sagorijevanja te poželjne osobine ličnosti tih osoba koje bi omogućile što bolji rad. Macuka i Tucak Junaković (2019) su svojim istraživanjem ispitale u kojoj mjeri osobni i okolinski čimbenici pridonose profesionalnom sagorijevanju. One smatraju kako se zaposlenicima u ovom području treba pružiti odgovarajuće obrazovanje kojim bi se povećala njihova stručnost, smanjilo profesionalno sagorijevanje i time poboljšala sama palijativna skrb. Dobiveni rezultati njihovog istraživanja pokazali su visoku povezanost osobnih čimbenika (komunikacijske vještine, otpornost i religioznost) sa sagorijevanjem. Međutim, što se tiče predikcije profesionalnog sagorijevanja, i okolinski i osobni čimbenici su izrazito važni. A najvažniji prediktor profesionalnog sagorijevanja pokazale su se komunikacijske vještine priopćavanja loših vijesti.

Za ovo područje palijativne skrbi koje je još u fazama razvoja, zbog nedostatka literature na hrvatskom jeziku, koje navodi Ljubičić (2020), može se zaključiti kako je slabije istraživano u Republici Hrvatskoj te je za ovo područje od velike važnosti stav društva. Poznato je kako stavovi usmjeravaju ljudsko ponašanje te se iz toga može pretpostaviti kako će pozitivniji stav društva pridonijeti istraživanju i poboljšanju same palijativne skrbi. Što se više ljudi zanima za ovo područje to će se više raditi na stručnosti zaposlenih, na usavršavanju metoda liječenja i ublažavanja boli, raditi će se i na boljoj informiranosti i osviještenosti društva te će se također osvijestiti važnosti svakog člana palijativnog tima. Postoje određeni aspekti koji mogu utjecati na same stavove o palijativnoj skrbi. Na primjer, Smola (2022) navodi nedostatak edukacijskih programa kao jedan od problema u formiranju pozitivnih stavova. Iz istraživanja Božić i suradnika (2016) proizlazi kako pozitivniji stavovi o palijativnoj skrbi mogu proizaći iz bolje informiranosti o samoj palijativnoj skrbi. Svojim su istraživanjem nastojali utvrditi koliko su članovi obitelji palijativnog bolesnika zadovoljni metodama palijativne njege te su pokazali zabrinjavajuće rezultate. Naime, članovi obitelji palijativnih bolesnika iskazali su visok stupanj nezadovoljstva informiranošću i osviještenošću o metodama palijativne skrbi. Uz navedena, još mnoga istraživanja navode nedovoljnu informiranost i stav društva prema palijativnoj skrbi kao ključan problem u razvoju i provođenju kvalitetne palijativne skrbi palijativnim bolesnicima i njihovim članovima obitelji (Flieger i sur., 2020; Patel i Lyons, 2019).

U prvom, uvodnom dijelu ovog diplomskog rada izložiti će se važnost palijativne skrbi i njezina relevantnost te opis radnih zadataka različitih članova palijativnog tima. Nakon toga će biti predstavljena populacija studenata na kojima će istraživanje biti provedeno i obrazloženje zašto je korišten baš taj uzorak, odnosno odabrana ta populacija. Nakon predstavljanja populacije, bit će opisan svaki konstrukt zasebno te obrazloženo njegovo uključivanje u istraživanje kako bi se ukazalo na važnosti i razlog odabira baš tih konstrukata. Po završetku uvodnog dijela slijedi prikaz sudionika i njihovih osobnih podataka. Nastavno na to, slijedi sam postupak istraživanja, korištene statističke analize podataka te operacionalizacija konstrukata i mjera uz navedene sve korištene instrumente u provedenom istraživanju. Zaključno, bit će prikazani rezultati dobiveni ovim istraživanjem te će se o njima ukratko raspraviti.

Palijativna skrb

Svjetska zdravstvena organizacija (2005) definira palijativnu skrb kao pristup koji poboljšava kvalitetu života pacijenata i njihovih obitelji dok se suočavaju s problemima koji prate neizlječive bolesti. Stručne osobe u palijativnoj skrbi pružaju skrb kroz ublažavanje patnje, procjenu i liječenje boli i drugih fizičkih, psihosocijalnih i duhovnih problema. Prema Brajković i suradnicima (2014) palijativna skrb je sveobuhvatna skrb što znači da uključuje zdravstvenu, psihološku, socijalnu te duhovnu skrb. Glavni cilj palijativne skrbi je pružanje potrebne zdravstvene i nezdravstvene zaštite bolesnicima s neizlječivim bolestima te poboljšavanje njihove kvalitete života u tim trenucima. Božić i suradnici (2016) navode kako pojam palijativna skrb dolazi od Cicely Saunders, engleske medicinske sestre koje je 1967. godine osnovala prvi hospiciji. Hospicij je dio palijativne skrbi. Naime, riječ je o specijalnoj bolnici za bolesnike u završnom stadiju bolesti gdje se pruža palijativna skrb do privremenog oporavka ili prirodne smrti. Njegova svrha djelomično odgovara i cilju same palijativne skrbi koji je, dakle, briga o svim potrebama bolesnika, a koje obuhvaća i rad s obiteljima za vrijeme boravka tog palijativnog bolesnika u hospiciju (Tadić, 2021). Božić i suradnici (2016) ističu kako je pojam palijativne skrbi suprotan pojmu eutanazija. Taj pojam predstavlja želju za brzom i bezbolnom smrću, što je zapravo čin ubojstva kojim nastupa prijevremena smrt (Grabovac, 2021). Dok se eutanazijom nastoji prisilno prekinuti život osobe, palijativna skrb nastoji postići zadovoljavajući stupanj kvalitete života bolesnika u tom razdoblju te pružiti psiho-socijalnu podršku bolesniku i članovima njegove obitelji kako bi se u tom razdoblju života sačuvalo dostojanstvo bolesnika.

Palijativnu skrb pruža interdisciplinarni zdravstveni tima u koji se preporuča uključiti liječnika, medicinsku sestru, socijalnog radnika, fizikalnog terapeuta, psihologa i duhovnika, a po potrebi i druge zdravstvene ili nezdravstvene djelatnike (Sisek-Šprem i sur., 2019). Palijativni tim se uvijek sastavlja i proširuje prema potrebama bolesnika i obitelji te u njemu svaki član ima određenu svrhu i ulogu (Ozimec–Vulinec, 2014). Bender (2022) donosi detaljan opis i ulogu svakog člana palijativnog tima. Liječnikova glavna uloga je kontrola boli, a uz to i pružanje pomoći, podrške u donošenju pravih odluka, upućivanje bolesnika na liječenje hospicijskom skrbi ili liječenje u prirodnim uvjetima (Brajković i sur., 2016). Vezano uz svoju struku, liječnik još organizira sam proces liječenja, predviđa tijek bolesti i moguće komplikacije kod pacijenta (Coury i Štambuk, 2002). Uz liječnika se uvijek nalazi i medicinska sestra. Njezina glavna zadaća je njega bolesnika. Iveta i suradnici (2022) navode šest temeljnih dimenzija u opisu uloge medicinske sestre u palijativnoj skrbi. Te glavne dimenzije su

procjenjivanje, povezivanje, osnaživanje, rad za bolesnika, pronalaženje svrhe i očuvanje integriteta. Ona najviše vremena provodi u kontaktu s bolesnikom te je njezina dobrobit i stručnost od iznimno velike važnosti za samog pacijenta. Zadužena je i za informiranje bolesnika i članova njegove obitelji. Treći ključni član tima je socijalni radnik. On zastupa bolesnika i njegovu obitelj na način da pruža znanja o medicinskim i društvenim sustavima. Socijalni radnik je, kao i ostali članovi tima, zadužen za dokumentiranje svojih postupaka što doprinosi stvaranju kvalitetne i sveobuhvatne njege što također olakšava interdisciplinarnu suradnju (Štambuk i Obrvan, 2016). Četvrti član tima je duhovnik. On odgovara na pitanja bolesnika i njegove obitelji vezano uz smrt, smisao, gubitak, žalovanje i slično. Još jedna vrlo bitna uloga duhovnika koju se često zanemaruje je pružanje duhovne pomoći ostalim članovima palijativnog tima. Uz liječnika, medicinsku sestru, socijalnog radnika i duhovnika, još jedan član se navodi kao obavezni član tima bez kojeg se ne može pružiti cjelovita palijativna skrb, a to je psiholog. Zakonski propisi uključuju psihologa u palijativni tim, stoga će se u nastavku ukratko naglasiti njegova važnost i uloga kao člana tog tima. Dakle, glavna uloga psihologa u palijativnom timu je poticanje aktivnog suočavanja pacijenta s bolešću te poučavanje tehnikama opuštanja (Brajković i sur., 2016). Psiholog svojim stručnim znanjem nastoji ublažiti razne psihološke poteškoće palijativnog bolesnika vezane uz probleme usamljenosti i odbačenosti. Također pruža podršku i potporu samom bolesniku kao i njegovoj obitelji tijekom procesa palijative, ali i nakon smrti bolesnika. Fan i suradnici (2015) navode kako psiholog provjerava postojanje psihičkih poremećaja poput depresije i anksioznosti te provodi odgovarajuće psihološke intervencije i tretmane.

Mount i suradnici (2006) upozoravaju kako svaki pacijent treba jedinstven i individualiziran pristup kako bi se zbrinule sve njegove biopsihosocijalne i duhovne potrebe. Ne postoji univerzalni optimalni model za pružanje palijativne skrbi kao ni stalna postava palijativnog tima, tu je najvažnija fleksibilnost koja je sve veći izazov u današnjem zdravstvenom sustavu. Pojedini aspekti obrazovanja i obuke nužno su specifični za određene struke i svakog člana. Međutim, neki elementi obuke za palijativnu skrb i ključne kompetencije za pružanje iste tiču se svih stručnih osoba uključenih u palijativnu skrb. Potrebno je naglasiti fokus na bolesnika i njegove potrebe (Gamondi i sur., 2013). Zbog nužne interakcije i komunikacije unutar palijativnog tima, stručnjaci moraju posjedovati izuzetno dobre vještine komuniciranja kako bi zajedničkim dogovorom birali što je bolesniku najpotrebnije.

Stavovi o palijativnoj skrbi

Nakon što je ukratko predstavljeno područje palijativne skrbi te opisana važnost palijativne skrbi, daljnji tekst usmjeriti će se na stavove, predrasude i stereotipe, a ponajviše o stavovima koji će biti temeljni istraživački konstrukt ovog rada.

Kao što je već naglašeno izuzetno je bitno kakav je stav društva prema palijativnoj skrbi i palijativnim bolesnicima. Istraživanja palijativne skrbi treba u svakom pogledu poticati, kao što Rome i suradnici (2011) ističu da iako je smrt prirodna stvar koja čeka svaku osobu, proces umiranja se često tretira kao bolest. Kao posljedica toga, većina osoba umire u bolnicama, sama, u bolovima i s mnoštvom neriješenih pitanja. Na cjelokupnom društvu je odgovornost da promijeni takve stavove i unese promjene u sam proces palijativne skrbi. Stavovi o palijativnoj skrbi ispunjeni su predrasudama i stereotipima. Stepan (2022) se bavila predrasudama opće populacije o ovoj vrsti skrbi. Rezultati su pokazali kako je većina sudionika upoznata s pojmom palijativne skrbi, njenim radom i samom organizacijom, no smatraju da su osobe kojima je palijativna skrb potrebna i njihove obitelji stigmatizirane u društvu. Ovo ukazuje na važnost istraživanja toga što utječe na stavove o palijativnoj skrbi kako bi se stigmatizacija smanjila. Dosadašnja istraživanja pokazuju kako se stavovi društva unaprjeđuju iz godine u godinu te da stavovi prema palijativnoj skrbi postaju pozitivniji. Međutim i dalje je prisutna stigmatizacija palijativnih bolesnika, ali i psihičkih bolesnika te bolesnika oboljelih od zaraznih bolesti. Masel i Kreye (2018) ističu kako među bolesnicima prevladava mišljenje da je osoba koja prima palijativnu skrb odbačena, da su od takve osobe liječnici odustali te da za njih više nema nade. Jiang i suradnici (2019) pokazuju kako negativni stavovi postoje i kod zdravstvenih djelatnika, točnije kod studenata sestinstva. Isto tako je istraživanje Miltiades (2019) pokazao kako negativnije stavove o palijativnoj skrbi imaju zdravstveni djelatnici kod kojih je istaknut strah od smrti. Pozitivnije stavove su pak pokazali studenti koji su prošli edukaciju iz palijativnog područja te osobe čiji su poznanici bili uključeni u palijativnu skrb ili koji su izgubili člana obitelji ili prijatelja (Miltiades, 2019). Pozitivnije stavove su pokazali i studenti koji se smatraju religioznima, oni koji su imali iskustvo u davanju palijativne skrbi te studenti s istaknutom motivacijom i brigom prema umirućim (Wang i sur., 2017). Stoga, važno je istraživati stavove društva o palijativnoj skrbi kako bi se bolje objasnilo što ih predviđa te kako bi se putem tih odrednica podigla svijest o palijativnoj skrbi.

Kao što Vuletić i suradnici (2014) navode, posljednjih godina javlja se sve veći problem u nemogućnosti da se medicina nosi sa velikim brojem smrtnih ishoda bolesti. Iz toga proizlazi snažna potreba za razvojem i uspostavljanjem adekvatne palijativne skrbi i hospicija. Na taj

način bi se palijativnim bolesnicima omogućila bolja kvaliteta života i time omogućilo dostojanstveno umiranje. U današnjem društvu postoje razni programi palijativne skrbi i volontiranja u tom području, no i ti programi puni su nedostataka. Upravo iz svih ovih spoznaja i činjenica proizlazi potreba da se poboljšaju stavovi društva o palijativnoj skrbi i poveća znanje o istoj. Jedan pristup tome je istraživanje odrednica tih stavove te će takav pristup zauzeti ovaj rad kroz proučavanje različitih karakteristika čovjeka.

Nakon što je prikazana važnost istraživanja stavova, odgovorit će se i na temeljno pitanje koje se javlja, a to je: zašto je potrebno proučavati stavove o palijativnoj skrbi upravo kod populacije studenata. Studenti su osobe mlađe odrasle dobi koji se nalaze u razdoblju života u kojem dolazi do mnogih promjena. Prva velika promjena je početak studiranja. Mnogi se studenti sele u druge gradove zbog lokacije odabranog fakulteta. Početak studiranja sa sobom donosi još neke promjene kao što su stjecanje novih prijatelja, zahtjevniji rad na sebi, učvršćivanje svojih vrijednosti i uvjerenja. Često, uz mnoga predavanja ulaze u prvi radni odnos, traže svoje prve studentske poslove. Sve te promjene, koje ovo razdoblje donosi, studentima daje osjećaj života i energičnosti. Upravo iz tog razloga ih tema o umiranju nikako ne zaokuplja, izuzev onih koji su se u tom razdoblju nosili sa bolešću ili smrti bliskog člana obitelji ili prijatelja. U studentima se razvija taj osjećaj motiviranosti za život. Sve što je dosad navedeno ukazuje kako studenti ne promišljaju previše o palijativnoj skrbi. Doprinos ovog istraživanja je ukazati studentima na važnost razvijanja palijativne skrbi. Njima je ovo područje vrlo daleko i strano, stoga im istraživanja poput ovog mogu približiti ovu vrstu skrbi te ih potaknuti na uključivanje u palijativnu skrb na više načina. Mnogi od njih imaju mogućnost volontiranja u ovom području ili specijalizacije nakon studiranja te ih se ovim istraživanjem želi na to potaknuti.

U nastavku slijedi opis odabranih konstrukata kroz prikaz rezultata prijašnjih istraživanja, prvo će biti prikazana sociodemografska odrednica spol, zatim optimizam i altruizam te na kraju odrednica religioznosti. Sukladno dosadašnjim istraživanjima, žene bi trebale iskazati pozitivnije stavove o palijativnoj skrbi. Ovo su pokazali McIlpatrick i suradnici (2013) kod opće populacije Sjeverne Irske. U njihovom istraživanju veći odaziv bio je ženske populacije te su također ženski sudionici imali pozitivnije stavove o samoj palijativnoj skrbi. Khanali-Mojen i suradnici (2022) provjerili su ovu povezanost na 493 liječnika i medicinskih sestara te su potvrdili kako zdravstveni djelatnici ženskog spola imaju pozitivnije stavove o palijativnoj skrbi u Iranu.

Optimizam

Korać (2020) navodi kako je osnovni preduvjet za kvalitetno davanje palijativne skrbi oboljelima i njihovim obiteljima, upravo poticanje pozitivnih stavova. Stoga je jedan od mogućih načina za poboljšanje stavova o palijativnoj skrbi kroz povećavanje samih pozitivnih odrednica osobe. Pozitivne karakteristike i pozitivno mišljenje ima izrazito povoljne učinke na čovjeka. Slivnjak (2016) navodi kako je pozitivno mišljenje važno za uspješno suočavanje s raznim izazovima i preprekama koje također doprinose rastu i razvoju neke osobe. Mnoga istraživanja koja se bave proučavanjem pozitivnih karakteristika ističu njihov veliki doprinos u svakodnevnom životu čovjeka. Za pozitivno mišljenje važni su kognitivni procesi poput optimističnog razmišljanja, pozitivnog samo-govora te osporavanje negativnih misli. Kada osoba gleda na život s vedrije strane, to ostavlja pozitivan utjecaj na njene osjećaje, misli i djela. Isto tako, osjećaji su izravno povezani s ponašanjem i postupcima što dodatno ukazuje na važnost pozitivnih karakteristika u životu pojedinca. Uz pozitivno mišljenje, usko se veže pojam optimizam. Optimizam je definiran kao generalizirano očekivanje pozitivnih ishoda aktivnosti te se smatra relativno stabilnom dimenzijom ličnosti (Scheier i Carver, 1985). Odnosi se na buduće događaje i očekivanje pozitivnih ishoda budućih aktivnosti te se većina osoba slaže kako se optimizam odnosi na pozitivan pogled na svijet općenito.

Zbog nedostatka istraživanja koja se bave proučavanjem optimizma kao odrednice stava o palijativnoj skrbi, sljedeća istraživanja (Lightsey, 1996; Scheier i Carver, 1992; Applebaum i sur., 2013; Ingersoll i sur., 2019) pokazati će važnost optimizma za razne kognitivne procese i čovjekov život općenito. Rezultati koje iznose Lightsey (1996) i Scheier i Carver (1992), potvrdili su visoku povezanost rezultata optimizma i pesimizma sa subjektivnim procjenama zdravstvenog stanja i stresnosti. Rezultati na ljestvicama optimizma pokazali su visoku pozitivnu povezanost s rezultatima na ljestvicama samopoštovanja i zadovoljstva životom kod svih ispitanika. Nasuprot njima, pokazalo se da pesimisti uz negativna očekivanja od budućnosti imaju izuzetno razvijene negativne aspekte funkcioniranja izražene kroz mjere usamljenosti i anksioznosti od budućnosti. Ovim istraživanjem (Scheier i Carver, 1992) je pokazano kako optimistične osobe procjenjuju svoja zdravstvena stanja kao bolja i osjećaju manje stresa i anksioznosti. Također je poznato, prema Applebaumu i suradnicima (2013), kako optimizam i socijalna podrška služe kao obrambeni mehanizmi protiv stresa kod bolesnika. Temeljem toga, provedeno je istraživanje koje je pokazalo kako ljudi s višim razinama optimizma imaju manje anksioznih i depresivnih simptoma, osjećaju manje beznađa i imaju bolju kvalitetu života. Nadalje, optimizam ima moderatorsku ulogu u objašnjavanju veze između socijalne podrške i

anksioznosti, na način da postoji snažna negativna povezanost između socijalne podrške i anksioznosti za ispitanike s višim razinama optimizma. Ovo istraživanje je pokazalo važnost pozitivnog mišljenja i optimizma na doživljavanje i suočavanje s različitim psihološkim problemima bolesnika.

Ingersoll i suradnici (2019) su pokazali kako se određena psihološka stanja poput optimizma mogu prenositi s jedne osobe na drugu. Tako su proučavali konzultacije između djelatnika palijativne skrbi i palijativnih bolesnika koji su imali uznapredovali stadij karcinoma pluća. Bilježili su vremensko razdoblje koje su djelatnici procijenili za život, ali i procjenu samog bolesnika. Uz ove procjene, ispitali su i količinu optimizma kod bolesnika. Njihovo istraživanje pokazalo je kako postoji povezanost optimizma samog pacijenta s kliničkim procjenjivanjem vremenskog razdoblja koje će doživjeti. Zdravstveni djelatnici koje su uključili u svoje istraživanje davali su tri puta veću vjerojatnost za preživljavanje pacijenata koji su imali više razine optimizma. Soylu i suradnici (2016) su svojim istraživanjem pokazali kako su, kod osoba oboljelih od raka dojke, svijest o progresiji bolesti i percepcija ciljeva liječenja bili značajno povezani s rezultatima nade i optimizma, ali ne i kvalitete života. I ovo istraživanje potvrđuje značajnost optimizma.

Svi istraživači i autori se slažu kako optimistične osobe imaju mnogo koristi od te karakteristike. Valle i suradnici (2006) navode optimizam i nadu kao ključne psihološke snage mladih te Wrosch i Scheier (2003) ističu kako će optimistične osobe u teškim situacijama koristiti bolje mehanizme suočavanja sa stresom. Sve iznesene spoznaje upućuju na veliku važnost optimizma u svakodnevnom životu. Upravo zbog velike važnosti optimizma, društvo ga treba poticati i promovirati. Sva navedena istraživanja (Soylu i sur., 2016; Valle i sur., 2006; Wrosch i Scheier, 2003) pokazala su kako je odrednica optimizma izrazito utjecajna na čovjeka te će se upravo iz tog razloga optimizam uvrstiti u ovo istraživanje.

Altruizam

Uz optimizam, u istraživanje će kao drugi konstrukt biti uključen altruizam. Pokušat će se ukazati na važnost altruizma i kod formiranja stavova o palijativnoj skrbi. Kao i za optimizam, sljedećim istraživanjima će se prikazati važnost konstrukta altruizma u području palijativne skrbi. Godskesen i suradnici (2015) su pokazali kako su se onkološki bolesnici bolje osjećali i prije se uključili u razne tretmane liječenja kada su bili ispunjeni nadom i altruizmom. Ovime se ističe posebna važnost altruizma. Kao i optimizam, i ovaj konstrukt je pozitivne prirode te se smatra vrstom prosocijalnog ponašanja koje Staub (1978) definira kao voljno,

namjerno ponašanje kojim se nastoji ostvariti pozitivna posljedica za druge. Prosocialno ponašanje se temelji na posljedicama, a motivi i uzroci takvog ponašanja mogu biti razni. Jedan oblik je dakle altruizam koji podrazumijeva istinski nesebično ponašanje kao i naklonost prema drugima bez višeg interesa (Raboteg-Šarić, 1993).

Unutar palijativne skrbi, altruizam se proučavao i istraživao kod zaposlenika u tom području. Ta su istraživanja pokazala kako altruizam omogućava medicinskim sestrama da se uspješno suočavaju s teškim situacijama. Altruizam ih je također motivirao da učine ono što je najbolje za pacijenta, posebno kada nisu u mogućnosti brinuti sami o sebi (Wath i Wyk, 2020). Altruizam se smatra temeljem sestrinstva, povezan je s osobnom predanošću pacijentu te iskazivanjem dubokog poštovanja prema svakom čovjeku i njegovom dostojanstvu (Milton, 2012). Iako su posljedice altruizma izrazito pozitivne, kod nekih osoba pitanje altruizma potiče stručne rasprave. Batson (2008) ističe kako je osnova altruizma odgovaranje na tuđe potrebe. Poneki znanstvenici smatraju kako djela altruizma pomažu drugima iz čega proizlazi korist za tu osobu koja čini ta djela. To može biti smanjivanje osjećaja krivnje ili umanjivanje empatije. Ako se gleda na altruizam na ovaj način, tada je altruistično ponašanje više egoistično nego altruistično. Tako se u praksi često javlja pitanje o usmjerenost na sebe, a ne na druge. U palijativnoj skrbi se ovaj koncept može pronaći ako osoba ne pruža skrb kako bi pomogla drugoj osobi već kako bi se sama bolje osjećala. Naime za svaki koncept postoje mnoge perspektive i mišljenja, tako i za altruizam. Joksimović (2022) opisuje altruistično ponašanje kao izrazito pozitivno ponašanje s mnogim pozitivnim učincima te stavlja naglasak na to da je altruistično ponašanje važno za funkcioniranje društva i opstanak pojedinca, stoga će u ovom radu fokus biti na altruizmu kao pozitivnoj odrednici stavova o palijativnoj skrbi.

U palijativnom području postoji određeni broj volontera. Neki istraživači se bave njihovim motivima, a uz te motive se naravno veže i istražuje altruizam. Muckaden i Pandya (2016) su istraživanjem pokazali kako je glavni razlog volontiranja u palijativnoj skrbi osjećaj i motivacija osobe da daruje svoj dio društvu. Volonter kao da se odužuje društvu brigom o bolesnima. Kod takvih osoba se nalaze i još neki motivacijski čimbenici kao što su timski rad, topli i bliski odnosi u timu, zadovoljavajuća priroda posla, iskustvo onkološke bolesti u obitelji te određene vrijednosti i uvjerenja. Volonteri su potaknuti intrinzičnom motivacijom za koju dobivaju nagradu osobnog razvoja i pozitivna iskustva. Postoje i određene spolne razlike u altruizmu. Sva istraživanja koja su se bavila ovim razlikama došla su do istog zaključka, a to je da ženski sudionici postižu značajno veće rezultate na ljestvicama altruizma (Raboteg-Šarić, 1993).

Nedostatak istraživanja u području palijativne skrbi u Republici Hrvatskoj pokazatelj je svrhovitosti i korisnosti ovog istraživanja. Korištenje navedenih prediktora nije često u istraživanjima stavova o palijativnoj skrbi te će se ovim istraživanjem dodatno provjeriti njihov međusobni odnos i odnos s palijativnom skrbi. Sve dosadašnje spoznaje iz navedenih preglednih radova pokazuju kako je optimizam izrazito bitan i utjecajan konstrukt u životu svake osobe. Vidljivo je da pozitivno utječe na sve aspekte čovjekova života. Isto se može uočiti i za altruizam. Dok je optimizam usmjeren na viđenje situacija kao pozitivnih, altruizam se usmjerava na pomaganje drugima. Potrebno je razlučiti koja odrednica više predviđa pozitivne stavove o palijativnoj skrbi. Očekuje se da će to biti altruizam upravo zbog te usmjerenosti na druge. Posebna važnost ovog rada je u tome što će provjeriti odrednice stavova o palijativnoj skrbi studenata na području grada Zagreba čime će se dodatno objasniti i razumjeti stavovi o palijativnoj skrbi posebno na toj populaciji. Pokušat će se utvrditi koji prediktor najviše doprinosi pozitivnim stavovima o palijativnoj skrbi kako bi se buduća istraživanja mogla usmjeriti na poboljšanje tih odrednica i indirektno poboljšanje same palijativne skrbi. Smatra se kako će ovim radom proizaći određene praktične implikacije za buduća istraživanja.

Religioznost

Uz spol osobe te konstrukte optimizma i altruizma, ovim istraživanje će se provjeriti i značajnost razlika u stavovima o palijativnoj skrbi ovisno o religioznosti osobe. Mnoga istraživanja bavila su se proučavanjem religioznosti osobe kao odrednicom stavova o palijativnoj skrbi (Wang i sur., 2017; Korać, 2020; Adesina i sur., 2014; Jiang i sur., 2019). S obzirom na to da dosadašnja istraživanja nisu dala jednoznačne rezultate, ovim istraživanjem će se dodatno provjeriti postoji li razlika u stavovima o palijativnoj skrbi ovisno o tome izjašnjava li se osoba vjernikom ili ne. Wang i suradnici (2017) su svojim istraživanjem pokazali kako pozitivnije stavove iskazuju studenti religioznih uvjerenja. Istraživanje su proveli na uzorku od 1133 studenata sestinstva. Uz religioznost, pozitivnije stavove prema palijativnoj skrbi imale su osobe koje su prošle edukaciju iz tog područja, osobe s prijašnjim iskustvom brige o umirućima te osobe koje trenutno imaju u obitelji osobu koja je palijativni bolesnik. Povezanost religioznosti i pozitivnijih stavova su pokazali i Jiang i suradnici (2019) koji su na velikom uzorku od 1200 studenata, uz religioznost, potvrdili i značajni doprinos znanja, obrazovanja, spola i mjesta rođenja. Ozbasaran i suradnici (2011) su pokazali izrazito važnu ulogu religioznosti na formiranje pozitivnijih stavova o palijativnoj skrbi kod medicinskih sestara u Turskoj kao i činjenicu da vjera ima ključnu ulogu u zadovoljenju duhovnih potreba palijativnih bolesnika i njihovih obitelji.

S druge strane, istraživanje Korać (2020) pokazalo je kako ne postoje razlike u stavovima o palijativnoj skrbi osoba različite religioznosti. Njeno istraživanje je utvrđivalo i količinu znanja osoba o palijativnoj skrbi te se među tim rezultatima pokazalo kako je religioznost značajni prediktor u određenim znanjima o palijativnoj skrbi. Ona je potvrdila nalaze istraživanja Adesina i suradnika (2014) koji su pokazali kako među studentima religioznost ne utječe na stavove o palijativnoj skrbi u istraživanju koje su proveli na studentima sestrinstva u Australiji. Potvrđeno je kako će studenti imati pozitivnije stavove o palijativnoj skrbi jedino ako imaju čvrsta životna uvjerenja i vrijednosti. Shi i suradnici (2019) su istraživali utjecaj religioznosti na stavove kod 132 zdravstvenih djelatnika u Kini te su potvrdili da religioznost ne utječe na stavove. Ovi pregledni radovi prikazuju potpuno suprotne nalaze, stoga će ovo istraživanje ispitati upravo utjecaj religioznosti na stavove o palijativnoj skrbi te se očekuje da će osobe koje se izjašnjavaju vjernicima imati pozitivnije stavove o palijativnoj skrbi od osoba koje se smatraju agnosticima i ateistima.

Zaključno, potaknuti preglednim radovima i dosadašnjim istraživanja, ovim istraživanjem dodatno će se provjeriti povezanost odrednica stavova o palijativnoj skrbi, točnije optimizma, altruizma i spola, koja su već prijašnja istraživanja potvrdila, ali i religioznosti kao odrednice za koja su dosadašnja istraživanja dala suprotne rezultate. Dok su neka istraživanja potvrdila značajnost religioznosti (Wang i sur., 2017; Jiang i sur., 2019; Ozbasaran i sur., 2011), druga istraživanja su u potpunosti odbacila (Korać, 2020; Adesina i sur., 2014, Shi i sur., 2019).

Cilj i problemi

Cilj istraživanja je utvrditi u kojoj mjeri optimizam i altruizam predviđaju stavove o palijativnoj skrbi kod studenata na području grada Zagreba te promotriti razlike u stavovima o palijativnoj skrbi s obzirom na spol i religioznost. U nastavku su navedena tri istraživačka problema ovog rada te postavljene hipoteze za svaki od njih.

1. Opisati postoje li razlike u stavovima studenata o palijativnoj skrbi s obzirom na spol i religioznost sudionika istraživanja.

H₁: Postoji razlika u stavovima o palijativnoj skrbi studenata na području grada Zagreba ovisno o spolu osobe, na način da osobe ženskog spola imaju pozitivnije stavove.

H₂: Postoji razlika u stavovima o palijativnoj skrbi studenata na području grada Zagreba ovisno o religioznosti osobe, na način da vjernici imaju pozitivnije stavove od agnostika i ateista.

2. Opisati povezanost optimizma i altruizma sa stavovima o palijativnoj skrbi.

H₃: Postoji pozitivna povezanost između optimizma i pozitivnijih stavova o palijativnoj skrbi kod studenata na području grada Zagreba.

H₄: Postoji pozitivna povezanost između altruizma i pozitivnijih stavova o palijativnoj skrbi kod studenata na području grada Zagreba.

3. Predvidjeti stavove o palijativnoj skrbi studenata na području grada Zagreba na temelju optimizma i altruizma.

H₅: Stavove o palijativnoj skrbi studenata na području grada Zagreba moguće je predvidjeti na temelju optimizma i altruizma.

Metoda

Sudionici

Istraživanje je provedeno na prigodnom uzorku te su sudionici ovog istraživanja studenti na području grada Zagreba. Ukupno je sudjelovalo 250 osoba. Od ukupnog broja sudionika, 3 sudionika ne studiraju na području grada Zagreba, stoga njihovi rezultati nisu uvršteni u statističke analize. Raspon dobi bio je od 19 do 45 godina. Pri čemu je prosječna dob sudionika 22 godina ($SD = 3,082$). Broj sudionika muškog i ženskog spola bio je 82 osobe (33,2%) muškog spola i 165 (66.8%) ženskog spola. Sudionici su studenti s više od 15 različitih fakulteta. Najviše i u podjednakom omjeru su sudjelovali studenti društvenih i tehničkih znanosti (37.5%), zatim humanističkih znanosti (11.2%), potom prirodnih znanosti (6%), nakon njih mali postotak studenata biomedicinskih i biotehničkih znanosti. Sudionici unutar tih fakulteta izabrani su na temelju dobrovoljnog javljanja za sudjelovanje u istraživanju. S obzirom na to da su se sudionici javljali za sudjelovanje prema vlastitom interesu, uključeni su studenti različitih godina, različitih smjerova te različitih fakulteta.

Operacionalizacija konstrukata i mjera

U ovom istraživanju korišteno je pet konstrukta. Kao prediktori će se koristiti dvije odrednice, to su optimizam i altruizam. Također će se ispitati religioznost osobe i spol unutar pitanja o sociodemografskim podacima. Na kraju će se ispitati odnos ovih odrednica sa središnjim konstruktom, ujedno i kriterijem ovog istraživanja, stavovima o palijativnoj skrbi. U prvom dijelu prikupljeni su sociodemografski podaci sudionika, postavljena su pitanja o spolu, dobi, koji fakultet i koji smjer sudionik pohađa, područje studiranja, godina studija te je postavljeno pitanje o religioznosti. Unutar zadnjeg pitanja o religioznosti, sudionici odabiru jedan od ponuđenih odgovora („vjernik“, „agnostik“ ili „ateist“). U nastavku slijedi operacionalizacija svakog konstrukta pojedinačno te prikaz korištenih ljestvica i upitnika.

Optimizam u ovom istraživanju predstavlja relativno stabilnu osobinu ličnosti koju se povezuje s pozitivnim očekivanjima o budućim događajima. Optimisti su ljudi koji očekuju da će im se dogoditi dobre stvari, dok pesimisti očekuju loše stvari u budućnosti (Scheier i Carver, 1985). I upravo to će se istraživanjem provjeriti, u kojoj mjeri su sudionici optimistični. Optimizam se izražava kao rezultat na Skali optimizam-pesimizam (*Optimism–Pessimism scale*), autora Changa 2002. Ljestvicu je preveo i adaptirao Penezić (1999) koji je u nju uvrstio 14 tvrdnji, od njih 6 za procjenu optimizma i 8 za procjenu pesimizma. Na optimizam se odnose čestice 2, 5, 6, 8, 11 i 14, dok se na pesimizam odnose čestice 1, 3, 4, 7, 9, 10, 12, 13. Primjer

čestica za optimizam su “*U nesigurnim vremenima obično očekujem najbolje*” i “*Općenito gledajući, stvari uvijek ispadnu dobro*”. Radi se o ljestvici Likertovog tipa s pet stupnjeva, gdje 1 označava *uopće se ne odnosi na mene*, a 5 *u potpunosti se odnosi na mene*. Sudionici odabiru u kojoj mjeri se tvrdnja odnosi na njih s obzirom na vlastito doživljavanje sebe. Ukupni rezultat se formira kao linearna kombinacija (suma) rezultata u svakoj pojedinoj čestici, ali zasebno za optimizam i zasebno za pesimizam pri čemu viši rezultati na česticama optimizma ukazuju na veći optimizam. Prema Penezić (2006) ljestvice imaju zadovoljavajuće visoke koeficijente pouzdanosti tipa unutarnje konzistencije, Cronbach α koeficijent za optimizam iznosi .77, a za pesimizam .83.

Sljedeći konstrukt je altruizam koji u ovom istraživanju predstavlja istinski nesebično ponašanje kao i naklonost prema drugima bez višeg interesa (Raboteg-Šarić, 1993). Ovaj konstrukt je mjeran Skalom altruizma autorice Zore Raboteg-Šarić (1993). Ljestvica je konstruirana po uzoru na *Self-Report Altruism Scale – SRA* Rushtona i suradnika (1981). Ljestvica ima zadovoljavajuću pouzdanost tipa unutarnje konzistencije (Cronbach $\alpha = .84$). Korištena ljestvica altruizma je namijenjena adolescentskoj populaciji stoga je uvedena promjena u prvoj čestici koja je glasila “*Pokazao sam prijatelju koji je bio bolestan školsko gradivo.*”, a u upitniku ovog istraživanja je preoblikovana u “*Pokazao sam prijatelju koji je bio bolestan bilješke predavanja ili seminarske zadatke.*”. Ljestvica se sastoji od 17 čestica koje opisuju određena ponašanja. Zadatak sudionika je da u ljestvici Likertovog tipa s pet stupnjeva označe jedan broj, 0 označava *nikada*, a 4 *veoma često*. Još neki primjeri čestica su: “*Kupio sam susjedima nešto u samoposluzi.*” i “*Ustupio sam svoje sjedište u autobusu starijoj nepoznatoj osobi.*”.

Posljednji i središnji istraživački konstrukt čine stavovi o palijativnoj skrbi. Operacionalizirani su i iskazani preko ukupnog rezultata Ljestvice stavova o palijativnoj skrbi (Korać i Brajković, 2020). Ljestvica se sastoji od 26 tvrdnji kojima se ispituje stav osobe o različitim aspektima palijativne skrbi, ispituje se stav o svrsi, ulozi, očekivanim postupcima članova palijativnog tima te stav o nekim pravima oboljele osobe. Sudionik odgovara na Likertovoj ljestvici od pet stupnjeva, gdje 1 označava *uopće se ne slažem*, a 5 označava *u potpunosti se slažem*. Viši ukupni rezultat označava pozitivnije stavove o palijativnoj skrbi. Samu pouzdanost ljestvice su dobile autorice svojim istraživanjem kao $\alpha = .68$.

Postupak

Istraživanje je provedeno *online* te je ispunjavanje bilo moguće od 01. svibnja 2023. do 12. svibnja 2023. godine. Stoga su podaci prikupljeni 11 dana. Poveznica s uputom i upitnikom objavljena je na različitim društvenim mrežama i *Facebook* grupama u kojima se nalaze studenti. Također je poslan mail svakom fakultetu na području grada Zagreba, sa molbom da među svojim studentima proslijede istraživanje, odnosno link za ispunjavanje. U samoj uputu na početku upitnika navedeni su osnovni podatci o samom istraživanju, svrha, potrebno vrijeme za ispunjavanje, mail istraživača na koji se sudionici mogu javiti ako naiđu na bilo kakve probleme ili s nekim pitanjima. Isto tako je naglašeno da je sudjelovanje anonimno, dobrovoljno, da mogu odustati u bilo kojem trenutku, da pritiskom na tipku dalje potvrđuju da su informirani o istraživanju te da pristaju sudjelovati u njemu.

Statistička analiza podataka

Kako bi se odgovorilo na postavljena istraživačka pitanja, primijenjene su određene statističke metode. Nakon što su isključeni sudionici koji ne studiraju na području grada Zagreba jer ne pripadaju proučavanoj populaciji, provedeni su odgovarajući statistički postupci kojima se provjerila normalnosti distribucija svih konstrukata. Kolmogorov-Smirnovljevim testom je prikazano kako normalnu raspodjelu imaju svi mjereni konstrukti. Za provjeru homogenosti varijance proveden je Levenov test koji je prikazan u tablici 1. S obzirom da su rezultati stavova o palijativnoj skrbi pokazali heterogenost varijanci, dodatno je proveden neparametrijski statistički test Mann Whitney koji je potvrdio mogućnost daljnjih provedba statističkih analiza, odnosno potvrdu nalaza o značajnosti razlika u stavovima s obzirom na spol osobe.

Tablica 1.

Levenov test za testiranje homogenosti varijanci mjera (N = 247)

	<i>F</i>	<i>df1</i>	<i>df2</i>	<i>p</i>
Optimizam	.012	1	245	.913
Altruizam	.108	1	245	.742
Stavovi o palijativnoj skrbi	4.342	1	245	.038

Zatim je provedena statistička obrada koja je odredila deskriptivne podatke za sve sudionike. Nakon toga su izračunati ukupni rezultati za sve istraživačke konstrukte. To su dakle ukupni rezultati za optimizam, altruizam te stavove o palijativnoj skrbi. Nakon formiranja ukupnih rezultata dobiva se izračun deskriptivne statistike (aritmetičke sredine i standardne

devijacije) te je izračunata matrica Pearsonovih korelacije svih konstrukata, odnosno povezanost između svih istraživačkih mjera. Ovime je odgovoreno na drugi istraživački problem. Međutim, korelacijska metoda daje samo opisnu vrijednost, tj. indikator za visinu i smjer povezanosti dva konstrukata. Kako bi se dublje i jasnije razumio odnos između konstrukata koristila se regresijska analiza. Stoga je s ciljem odgovaranja na treći istraživački problem, korišten postupak višestruke regresijske analize. Ova analiza daje odgovor na uspješnost predviđanja stavova o palijativnoj skrbi studenata na temelju optimizma i altruizma. Razina značajnosti istraživanja je postavljena na 5%. U statističkoj obradi podataka korišten je program IBM SPSS Statistics, verzija 21 (IBM, 2012).

Rezultati

Slijedi prikaz dobivenih rezultata ovog istraživanja gdje će prvo biti prikazani ukupni rezultati svakog istraživačkog konstrukta. Zatim će ostali rezultati biti prikazani prema postavljenim istraživačkim problemima.

Tablica 2.

Prikaz osnovnih deskriptivnih pokazatelja za prediktore optimizam, altruizam i kriterija stavova o palijativnoj skrbi (N = 247)

	<i>min</i>	<i>max</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Optimizam	10	30	21.66	4.07
Altruizam	7	64	41.86	11.70
Stavovi o palijativnoj skrbi	52	120	89.94	9.39

Dobiveni ukupni rezultati svakog konstrukta prikazuju sljedeće. Optimizam kao prvi istraživački konstrukt ima mogući teorijski raspon od 6 do 30. Deskriptivna statistika u tablici 2. prikazuje kako je ovim istraživanjem dobiven raspon od 10 do 30 s $M=21,66$ uz $SD=4.066$. Ovime je prikazano kako je dobivena prosječna razina optimizma s obzirom na populaciju. Rezultati razina altruizma $M=41.86$ uz $SD=11.70$ prikazuju također vrlo prosječne rezultate. Raspodjela odgovara normalnoj distribuciji. Središnji konstrukt su stavovi o palijativnoj skrbi. Teorijski raspon od 26 do 130, a ostvareni raspon ovim istraživanjem je od 52 do 120. Aritmetička sredina 89.94 uz $SD=9.39$ predstavlja rezultate koji su pomaknuti prema višim vrijednostima, odnosno stavovi o palijativnoj skrbi su viši od prosjeka i s tim pozitivniji.

Tablica 3.

Prikaz osnovnih podataka religioznosti s obzirom na stavove o palijativnoj skrbi (N = 247)

	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>min</i>	<i>max</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Vjernik	152	61.5	52	118	88.96	9.01
Agnostik	60	24.3	53	111	91.38	9.80
Ateist	35	14.2	77	120	91.71	9.99

U tablici 3. su prikazani osnovni podaci o religioznosti sudionika koji će biti promatrani kroz prvi istraživački problem. Od ukupnih 247 sudionika, najveći postotak osoba se izjašnjava vjericima. Zatim je dva puta manje agnostika te četiri puta manje osoba koje su smatraju ateistima.

Prvi istraživački problem se odnosio na opis razlika u stavovima o palijativnoj skrbi s obzirom na neka obilježja sudionika. Kako bi se testirale razlike u stavovima o palijativnoj skrbi

kod studenata muškog i ženskog spola, prvo je provjerena homogenost varijanci mjera. Za tu svrhu je korišten Levenov test homogenosti varijanci. Dodatno je proveden neparametrijski Mann Whitney test kojim se potvrdio nalaz sljedećeg t-testa o značajnosti razlika u stavu s obzirom na spol. Također je moguće koristiti t-test s obzirom da su grupe približne u broju osoba, odnosno ženskih sudionika nema tri puta više od muških sudionika. Rezultati primijenjenog t-testa za nezavisne uzorke prikazuju parametre $t(245) = -4.386$; $p < .05$. Ovime se pokazalo postojanje statistički značajne razlike u stavovima o palijativnoj skrbi kod studenata ovisno o spolu. Za prvi problem je hipoteza t-testa potvrđena o postojanju razlika u stavovima muškaraca i žena. Osobe ženskog spola pokazuju pozitivnije stavove o palijativnoj skrbi, $M_z = 91.72$ i $SD_z = 9.587$, dok je za muški spol $M_m = 86.35$ uz $SD_m = 7.878$.

Unutar prvog istraživačkog problema se nalazi još jedna hipoteza, postojanje razlika u stavovima o palijativnoj skrbi ovisno o religioznosti osobe. Religioznost je mjerena kao kategorički konstrukt s tri moguća odgovora: vjernik, ateist i agnostik. U tablici 3. je prikazana osnovna deskriptivna statistika za tu kategorijalnu mjeru religioznosti. Kako bi se provjerila pretpostavka o tome postoji li statistički značajna razlika u stavovima o palijativnoj skrbi ovisno o religioznosti koristio se skup statističkih metoda kojima se analizira utjecaj jedne ili više kvalitativnih (kategorijalnih) varijabli na varijacije kontinuirane numeričke varijable. Za provjeru ove pretpostavke se dakle koristila ANOVA. Dobiveni F statistik iznosi $F(2, 244) = 2.183$; $p > .05$. Početna nul-hipoteza se ne odbacuje, odnosno prihvaća se pretpostavku o jednakosti aritmetičkih sredina. Ovo prikazuje kako ne postoji statistički značajna razlika u stavovima o palijativnoj skrbi ovisno o tome izjašnjava li se osoba kao vjernik, ateist ili agnostik.

Tablica 4.

Povezanost između konstrukata optimizma, altruizma i stavova o palijativnoj skrbi (N = 247)

	Optimizam	Altruizam
Altruizam	.245**	
Stavovi o palijativnoj skrbi	-.010	.154*

Napomena: * $p < .05$, ** $p < .01$

Drugi istraživački problem se bavio korelacijama optimizma i altruizma sa temeljnim konstruktom stavova o palijativnoj skrbi. Dio rezultata odgovara očekivanom. *Pearsonovi* koeficijenti korelacije iz tablice 4. pokazuju sljedeće: značajna statistička povezanost postoji između altruizma i optimizma ona iznosi .245 za razinu značajnosti $p < .01$. To ukazuje na

pozitivnu relativno slabu korelaciju što se i očekivalo. Osobe s povišenim optimizmom ujedno će imati i više altruizma. I druga značajna korelacija je dobivena između altruizma i stavova o palijativnoj skrbi. Ova povezanost je slaba i pozitivna ($r = .154$; $p < .05$). Nije dobivena značajna korelacija između konstrukta optimizma i stavova o palijativnoj skrbi.

Tablica 5.

Prikaz koeficijenta multiple korelacije i koeficijenta determinacije (N = 247)

<i>R</i>	<i>R</i> ²	Korigirani <i>R</i> ²
.162	.026	.018

Tablica 6.

*Prikaz nestandardiziranih (*b*) i standardiziranih (β) koeficijenata analiziranih prediktora (optimizam, altruizam, cinizam i strah od umiranja) uz rezultate testiranja njihove značajnosti. (N = 247)*

	Nestandardizirani koeficijenti		Standardizirani koeficijenti		
	<i>b</i>	Standardna pogreška	β	<i>t</i>	<i>p</i>
(Konstanta)	86.869	3.501		24.813	.000
Optimizam	-.116	.150	-.050	-.774	.440
Altruizam	.134	.052	.167	2.555	.011

Kao što je navedeno na početku rezultata i u dijelu statističke obrade podataka, prije same provedbe regresijske analize provedeni su odgovarajući testovi za provjeru homogenosti varijanci te normalnosti distribucija. Zatim je provedena regresijska analiza za dobivanje odgovora na zadnji istraživački problem koji se odnosio na mogućnost predviđanja stavova o palijativnoj skrbi kod studenata na području grada Zagreba pomoću prediktora optimizma i altruizma. Početna pretpostavka o značajnom doprinosu svih prediktora na kriterij nije potvrđena, no regresijski model se pokazao značajnim. U tablici 5. vidljivo je da provedena višestruka regresijska analiza prikazuje da korišteni model s 2 prediktora (optimizam, altruizam) objašnjava svega 2.6% zajedničke varijance kriterija, odnosno stavova o palijativnoj skrbi. Dok u općoj populaciji iznosi 1.8%, vrlo nisko te bi neki smatrali gotovo zanemarivo. Testiranjem značajnosti koeficijenta determinacije R^2 pokazala se značajnost $F = 3.276$ uz $p = .039$. Vidljiva je značajnost cjelokupnog modela, no iz posljednje tablice 6. gdje su prikazani nestandardizirani (*b*) i standardizirani (β) koeficijenti analiziranih prediktora (optimizam, altruizam) uz rezultate testiranja njihove značajnosti vidljivo je kako se samo altruizam pokazao kao značajni prediktor stavova o palijativnoj skrbi. Ukupni altruizam sam objašnjava svih 2.6% varijance koja je ovim modelom objašnjena. Iako altruizam ima značajan samostalan doprinos, taj postotak izrazito nizak.

Rasprava

Cilj istraživanja bio je utvrditi u kojoj mjeri određene osobne i psihosocijalne odrednice predviđaju stavove o palijativnoj skrbi kod studenata. Točnije istraživanjem se nastojalo provjeriti predviđaju li konstrukti optimizam i altruizam stavove o palijativnoj skrbi kod studenata na području grada Zagreba te postoji li razlika u stavovima o palijativnoj skrbi s obzirom na spol i religioznost osobe. Ovo područje odrednica stavova o palijativnoj skrbi vrlo malo je istraženo kao takvo u Republici Hrvatskoj stoga su očekivanja proizašla djelomično iz dostupne literature, ali i logičkim zaključivanjem te subjektivnim promišljanjem. Pretpostavka je bila da će se utvrditi kako razne osobne i psihosocijalne odrednice imaju odgovarajući aspekt predviđanja stavova o palijativnoj skrbi te da će osobe ženskog spola i osobe koje se izjašnjavaju vjernicima imati pozitivnije stavove o palijativnoj skrbi. Rezultati ovog istraživanja pokazali su, s jedne strane kako samo altruizam ima značajan doprinos stavovima, a s druge strane kako osobe ženskog spola imaju pozitivnije stavove o palijativnoj skrbi. Ovime su očekivanja djelomično potvrđena. Među istraživačima postoji svjesnost da je područje palijativne skrbi slabo proučavano te se ovim istraživanjem dodatno ukazalo kako je uistinu potrebno proučavati konstrukte ovog područja. Kraš (2020) navodi kako pojam palijativne skrbi ljudi povezuju s umiranjem i patnjom, takvim se razmišljanjem nameće negativan stav prema samoj palijativnoj skrbi i palijativnom bolesniku. Negativne stavove prema palijativnoj skrbi potrebno je mijenjati.

Slijedi rasprava o prvom istraživačkom problemu sa dvije hipoteze. Prva hipoteza se usmjerila na provjeru razlika u stavovima o palijativnoj skrbi kod studenata na području grada Zagreba ovisno o spolu kao sociodemografskoj odrednici. Istraživanje se u prvom redu usmjerilo na razlike ovisno o spolu osobe te se dobio zaključak kako postoji značajna razlika u stavovima ovisno o spolu sudionika. Rezultati su pokazali kako žene imaju pozitivnije stavove o palijativnoj skrbi što je sukladno prijašnjim istraživanjima. McIlpatrick i suradnici (2013) su proučavali stavove i znanja opće populacije Sjeverne Irske, pokazali su kako je veći odaziv bio upravo ženske populacije te su također ženski sudionici imali pozitivnije stavove o samoj palijativnoj skrbi. Svoje istraživanje proveli su na 600 sudionika, od kojih su 69% činile žene, svi sudionici bili su starijih od 17 godina. Pomoću pitanja otvorenog i zatvorenog tipa provjerili su mišljenje populacije o palijativnoj skrbi. Ujedno su ukazali na glavne prepreke kod podizanja svijesti o palijativnoj skrbi te su kao glavne teškoće u formiranju pozitivnih stavova naveli strah i nedostatak interakcije sa zdravstvenim djelatnicima. Strah kojeg navode se nalazi unutar društva, strah da se bavi takvim pitanjima kao i strah povezan s neznanjem. Isto tako su prošla

istraživanja pokazala kako osim pozitivnijih stavova, žene imaju i više znanja o samoj palijativnoj skrbi. Khanali-Mojen i suradnici (2022) provjerili su razliku u stavovima na 493 liječnika i medicinskih sestara te su potvrdili kako i zdravstveni djelatnici ženskog spola imaju pozitivnije stavove o palijativnoj skrbi u Iranu. Također je istraživanje prikazano u ovom radu potvrdilo kako žene imaju pozitivnije stavove o palijativnoj skrbi. Moguće objašnjenje se nalazi u istraživanju Fallowfielda, Jenkinsa i Beveridgea (2002) koji su objasnili kako žene imaju veću potrebu za traženjem informacija te su pokazale veću zainteresiranost za stavke vezane uz palijativnu skrb. Ovi nalazi su dobiveni na uzorku od 2850 sudionika, od kojih je 61% ženskog spola. Naravno prvi problem na koji se u svim ovim istraživanjima nalazi (McIlfatrick i sur., 2013; Khanali-Mojen i sur., 2022; Fallowfield i sur., 2002) je nejednak broj muških i ženskih sudionika. Tako je i ovom istraživanju pristupilo više žena, postoji moguće objašnjenje u tome da žene češće pristupaju *online* istraživanjima od muškaraca. *Online* putem je i ovo istraživanje provedeno.

Unutar prvog istraživačkog problema bila je postavljena i pretpostavka o razlikama u stavovima o palijativnoj skrbi s obzirom na religioznost osobe. Ovdje se nastojalo provjeriti razlike u stavovima s obzirom na to smatraju li se sudionici vjernikom, ateistom ili agnostikom. Međutim pretpostavka o postojanju razlika u stavovima o palijativnoj skrbi kod studenata na području grada Zagreba ovisno o religioznosti osobe nije potvrđena. Ovi nalazi, iako su suprotni očekivanom odgovaraju jednom dijelu literature. Omjer iskazane religioznosti je sličan istraživanju Korać (2020) kojem su najviše pristupile osobe koje se smatraju vjernicima, zatim puno manje agnosticima i odmah za njima ateisti. Problem na koji se ovdje nalazi je nejednak broj osoba koje se izjašnjavaju kao vjernici, ateisti ili agnosticima. Odnosno puno veći broj osoba se smatra vjernikom. Ipak, ovi rezultati odgovaraju populaciji koja je u Republici Hrvatskoj pretežito religiozna te se smatra vjernicima.

Kao što je prije navedeno, povezanost religioznosti i stavova o palijativnoj skrbi ne daje jednoznačne rezultate. Dio prethodnih istraživanja pokazala su kako pozitivne stavove iskazuju studenti religioznih uvjerenja (Wang i sur., 2017; Jiang i sur., 2019; Ozbasaran i sur., 2011), dok druga istraživanja (Korać, 2020; Adesina i sur., 2014, Shi i sur., 2019) pokazuju kako ne postoje razlike u stavovima o palijativnoj skrbi osoba različite religioznosti. Upravo iz ovih suprotnih nalaza je proizašla relevantnost ovog istraživanja da ostvari svoj doprinos svojim rezultatima.

Wang i suradnici (2017), na uzorku od 1133 studenata sestrinstva pokazali su kako pozitivnije stavove iskazuju studenti religioznih uvjerenja. Uz religioznost, pozitivnije stavove

prema palijativnoj skrbi imale su osobe koje su prošle edukaciju iz tog područja, osobe s prijašnjim iskustvom brige o umirućima te osobe koje trenutno imaju u obitelji osobu koja je palijativni bolesnik. Povezanost religioznosti i pozitivnijih stavove su pokazali i Jiang i suradnici (2019) koji su na također velikom uzorku od 1200 studenata, uz religioznost, potvrdili i doprinos znanja, obrazovanja, spola i mjesta rođenja. Ozbasaran i suradnici (2011) su pokazali izrazito važnu ulogu religioznosti na formiranje pozitivnijih stavova o palijativnoj skrbi kod medicinskih sestara u Turskoj kao i činjenicu da vjera ima ključnu ulogu u zadovoljenju duhovnih potreba palijativnih bolesnika i njihovih obitelji. Istraživanje Korać (2020) uz stavove o palijativnoj skrbi, utvrdilo je i količinu znanja osoba o palijativnoj skrbi te se među tim rezultatima dobila značajna razlika u određenim znanjima ovisno o samo procijenjenoj religioznosti.

Suprotni nalazi poput istraživanja Adesina i suradnika (2014), pokazali su kako religioznost ne doprinosi stavovima o palijativnoj skrbi kod studenata sestrinstva u Australiji. Ipak ono što su potvrdili je kako će studenti imati pozitivnije stavove o palijativnoj skrbi ako imaju čvrsta životna uvjerenja i vrijednosti. Iste nalaze su utvrdili Shi i suradnici (2019), da religioznosti ne doprinosi stavovima na 132 zdravstvena djelatnika u Kini. Ovdje treba još jednom navesti istraživanje Korać (2020) koje je pokazalo kako ne postoje razlike u stavovima o palijativnoj skrbi osoba različite religioznosti, ali kao što je prije navedeno, religioznost je značajni prediktor znanjima o palijativnoj skrbi. Iako se očekivala potvrda razlika u stavovima na način da vjernici imaju pozitivnije stavove o palijativnoj skrbi, to se nije dokazalo. Stoga se među prijašnja istraživanja (Korać, 2020; Adesina i sur., 2014, Shi i sur., 2019) ubraja i ovo istraživanje koje je pokazalo kako ne postoji razlika u stavovima o palijativnoj skrbi između vjernika, ateista i agnostika. Još jednom, treba naznačiti nedostatak koji je naveden o nejednakom broju vjernika, ateista i agnostika u uzorku.

Sljedeći istraživački problem je pokušao provjeriti mogućnost predviđanja stavova o palijativnoj skrbi studenata na području grada Zagreba na temelju konstrukata optimizma i altruizma. Hipoteza o predviđanju je potvrđena samo djelomično jer se jedino altruizam pokazao kao značajni prediktor. Glavni uzrok tome je dobivena neznačajna korelacija između konstrukta optimizma i samih stavova o palijativnoj skrbi. Jedino se zbog značajnosti konstrukta altruizma i sam regresijski model pokazao značajnim. Ukupni postotak objašnjene varijance stavova o palijativnoj skrbi dakle predviđa sam altruizam, čime je odgovoreno na ovaj istraživački problem.

Uz ovaj istraživački problem se vežu hipoteze koje se odnose na međusobne povezanosti konstrukata, to su povezanost pojedinačno optimizma i altruizma sa stavovima o palijativnoj skrbi. Rezultati su pokazali da se može opisati povezanost altruizma i stavova o palijativnoj skrbi, to je slaba pozitivna značajna povezanost. Većina prijašnjih istraživanja koja su proučavala altruizam unutar područja palijativne skrbi bavili su se ovim konstruktom kod zaposlenika i volontera. Poznato je kako altruizam kao ljudska vrijednost uvijek doprinosi prosocijalnom ponašanju stoga je iznimno bitan nalaz ovog istraživanja upravo u ovoj značajnoj korelaciji i doprinosu altruizma stavovima o palijativnoj skrbi na populaciji studenata na području grada Zagreba. Joksimović (2022) je opisao altruistično ponašanje kao izrazito pozitivno ponašanje s mnogim pozitivnim učincima te je stavio naglasak na to da je altruistično ponašanje važno za funkcioniranje društva i opstanak pojedinca. Wath i Wyk (2020) pokazali su da altruizam omogućava medicinskim sestrama da se uspješno suočavaju sa teškim situacijama, tako je altruizam povezan i sa palijativnom skrbi koja se često povezuju sa teškim životnim situacijama. Ovo istraživanje je imalo zadatak provjeriti koja odrednica više predviđa pozitivne stavove o palijativnoj skrbi te ima veći doprinos. Očekivanja su djelomično potvrđena jer su dobiveni rezultati kako altruizam jedini predviđa stavove o palijativnoj skrbi. Ovo se očekivalo upravo zbog usmjerenosti na druge koja se nalazi kod altruizma.

Ipak očekivao se barem manji dio značajnog doprinosa optimizma stavovima o palijativnoj skrbi. Prema dosadašnjim istraživanjima (Scheier i Carver, 1992) optimizam se pokazao kao snažan prediktor pozitivnih stavova općenito, isto tako ima povoljni utjecaj na čovjekovo mišljenje i njegove postupke. Iako je sve to već više puta dokazano, ovim istraživanjem se nije potvrdila povezanost optimizma sa stavovima o palijativnoj skrbi. S obzirom da se optimizmom smatra očekivanje pozitivnih ishoda budućih aktivnosti, većina smatra kako se optimizam odnosi i na pozitivan pogled na svijet općenito te se očekivalo da će tako optimizam kao relativno stabilna osobina ličnosti doprinijeti pozitivnijim stavovima o palijativnoj skrbi. Wrosch i Scheier (2003) su također istaknuli kako se optimistične osobe u teškim situacijama koriste boljim mehanizmima suočavanja sa stresom. Na taj su način i stavovi o palijativnoj skrbi mogli biti povezani s optimizmom. Sukladno tome se očekivao i sam značajan doprinos konstrukta optimizma stavovima studenata koji nije dobiven.

Istraživanje je nastojalo utvrditi u kojoj mjeri optimizam i altruizam predviđaju stavove o palijativnoj skrbi kod studenata na području grada Zagreba. Još jednom, cilj ovog istraživanja djelomično je postignut jer je dobiven nalaz o doprinosu altruizma stavovima o palijativnoj skrbi te je istraživanjem proizašla praktična implikacija da se buduće edukacije u ovom

području trebaju usmjeriti na povećanje altruizma kod ljudi. Doprinos se ostvario i nalazom da konstrukt altruizma predviđa stavove o palijativnoj skrbi te se može smatrati osobnom i psihosocijalnom odrednicom tih stavova. Dosadašnja istraživanja su pokazala kako altruizam nije jednostavan konstrukt. U raznim situacijama mnogi će ponuditi empatiju kao odgovor, međutim neće svi biti potaknuti na altruistično ponašanje. Temelj za prosocijalno ponašanje i altruizam je odgovaranje na emocionalne potrebe djeteta već u prvim mjesecima života kako bi na taj način i oni jednoga dana uočiti te adekvatno odgovoriti na tuđe emocionalne potrebe altruističnim ponašanjem. Studente koji su proučavana populacija ovog istraživanja potiče se na volontiranje. Potrebno je shvatiti da volontiranje pruža dvosmjernu korist i osobi koja prima volontersku pomoć bitno se olakšavaju svakodnevne radnje, ali i za osobu koja volontira potiče se osjećaj samoostvarenja što potiče brojne ugodne emocije. Ingersoll i suradnici (2019) su pokazali kako se optimizam prenosi s osobe na osobu, postoji mogućnost da se i altruizam kao psihološko stanje može prenijeti. Štoviše neke osobe navode kako je altruizam „zarazan“. Algoe i Haidt (2009) navode kako osobe koje svjedoče altruizmu i ljubaznosti drugih i sami imaju osjećaj uzvišenosti te osjete ugodne emocije koje su vrlo motivirajuće. Takve osobe izjavljuju da su i same željele postati bolje pomaganjem drugima. Dodatan način postizanja altruizma je dovođenje osoba u doticaj s potrebitima i opisivanje njihovih teškoća i problema kako bi se bolje razumijela njihova situacija i na taj način povećala želja i motivacija za altruističnim ponašanjem.

U zadnjem dijelu ovog rada navest će se dodatni nedostaci ovog istraživanja te moguća objašnjenja. Ovim radom proizašlo je nekoliko praktičnih implikacija za buduća istraživanja no uz njih su naravno prisutni i određeni nedostaci. Kao glavni nedostatak ovog istraživanja je u prvom redu ostvarivanje planiranog uzorka omjera 50% muškaraca i 50% žena. Žene su općenito zainteresiranije za *online* istraživanja od muškaraca stoga se za buduće radove svakako preporuča korištenje probabilističkog uzorka, s ravnomjerno zastupljenim brojem sudionika s obzirom na spol i religioznost. Uz navedene nedostatke, tu su naravno i nedostaci samih ljestvica koje navodi i njihovi autori. Primjerice Skala altruizma konstruirana je prema studentima psihologije, također postoje i spolne razlike u rezultatima altruizma prema Raboteg-Šarić (1993) koje ona objašnjava kao posljedicom razlika u emocionalnoj empatiji između dječaka i djevojčica. S obzirom da su svi studenti promatrani zajedno trebalo bi provjeriti razliku između studijskih smjerova iz razloga što su neki studijski programi poput sestinstva, psihologije, medicine, socijalnog rada i drugih zdravstvenih usmjerenja više upoznati sa znanjem o palijativnoj skrbi te postoji mogućnost da na taj način imaju i pozitivnije stavove o

samoj palijativnoj skrbi. Bitno je istaknuti kako je većina prikazane literature o stavovima palijativne skrbi dobivena na studentima zdravstvenih usmjerenja (medicine i sestinstva) dok je ovo istraživanje provedeno na svim studentima neovisno o studijskom smjeru. Prijedlog budućim istraživanjima je napraviti ravnomjieran uzorak s obzirom na studijska usmjerenja te provjeriti razlike u stavovima o palijativnoj skrbi kod tih skupina studenata. Upravo studenata zdravstvenih usmjerenja nedostaje u ovom istraživanju.

Zaključno, relevantnost istraživanja je proizašla iz nalaza o doprinosu altruizma stavovima o palijativnoj skrbi, isto tako je važnost ovog istraživanja proizašla iz činjenice da se manji broj dosadašnjih istraživanja u Republici Hrvatskoj bavilo osobnim i psihosocijalnim odrednicama stavova o palijativnoj skrbi te je ovo istraživanje dodatno potvrdilo i razlike u stavovima ovisno o spolu osobe. Iz dobivenih rezultata, dodatno su objašnjeni stavovi o palijativnoj skrbi na populaciji studenata na području grada Zagreba te je pokazano kako altruizam kao psihosocijalna odrednica najbolje predviđa stavove studenata.

Zaključak

Područje palijativne skrbi u Republici Hrvatskoj slabo je istraženo. Osim istraživanja stavova i znanja, znatno manje su istraženi konstrukti koji utječu na te stavove stoga je ovo istraživanje provjerilo upravo to na studentima koji studiraju na području grada Zagreba. Iako su prediktori pažljivo odabrani te su dosadašnja istraživanja pokazala značajne povezanosti i doprinose optimizma i altruizma kao prediktora stavovima o palijativnoj skrbi, regresijskom analizom u ovom istraživanju potvrđen je kao prediktor samo altruizam. Pokazalo se da će stavovi o palijativnoj skrbi biti pozitivniji ako osobe imaju izraženiji altruizam. Postotak zajedničke varijance je svega 2.6%, pokazuje da altruizam kao jedini značajni prediktor stavova o palijativnoj skrbi ima izrazito nisku vrijednost prediktora ($\beta = .167$) te je gotovo zanemariv. Istraživanje je pokazalo i kako postoji razlika u stavovima o palijativnoj skrbi ovisno o spolu osobe. Ženski sudionici su iskazivali pozitivnije stavove. Iako su ispitane razlike u stavovima o palijativnoj skrbi s obzirom na to izjašnjava li se osoba kao vjernik, agnostik ili ateist, ove razlike u stavovima nisu bile značajne. Dobiveni nalazi ukazuju na važnost dodatnih istraživanja ostalih mogućih prediktora kako bi se bolje razumjeli stavovi o palijativnoj skrbi i na taj način poboljšali. Ostaje i dalje mnogo važnih pitanja na koja bi trebalo odgovoriti: O čemu još ovise stavovi o palijativnoj skrbi? Koji konstrukti bi ih mogli predvidjeti? Na koji način poticati razgovor o samoj palijativnoj skrbi u svakodnevnom životu?

Literatura

- Adesina, O., DeBellis, A. i Zannettino, L. (2014). Third-year Australian nursing students' attitudes, experiences, knowledge, and education concerning end-of-life care. *International journal of palliative nursing*, 20(8), 395-401. <https://doi.org/10.12968/ijpn.2014.20.8.395>
- Algoe S.B. i Haidt J. (2009). Witnessing excellence in action: The 'other-praising' emotions of elevation, gratitude, and admiration. *Journal of Positive Psychology*, 4, 105–27. <https://doi.org/10.1080/17439760802650519>
- Applebaum, A. J., Stein, E. M., Lord-Bessen, J., Pessin, H., Rosenfeld, B. i Breitbart, W. (2014). Optimism, social support, and mental health outcomes in patients with advanced cancer. *Psycho-oncology*, 23(3), 299-306. <https://doi.org/10.1002/pon.3418>
- Barišić, J. (2019). *Sindrom sagorijevanja na poslu kod medicinskih sestara s naglaskom na sestre u palijativnoj skrbi* (Diplomski rad). Odjel za sestrinstvo, Hrvatsko katoličko sveučilište. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:224:799257>
- Batson, C. D. (2008). Empathy-Induced Altruistic Motivation. *Chapter for Inaugural Herzliya Symposium on "Prosocial Motives, Emotions, and Behavior,"* 24-27, 2–35.
- Bender, P. (2022). *Timski rad u palijativnoj skrbi* (Završni rad). Pravni fakultet, Zagreb, Sveučilište u Zagrebu. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:199:826076>
- Božić, J., Hereković, D., Kopjar, A. i Lovrović, M. (2016). Osviještenost i stupnjevi informiranosti članova obitelji o palijativnoj zdravstvenoj skrbi. *Sestrinski glasnik*, 21(1), 63-66. <https://hrcak.srce.hr/155360>
- Brajković, L. (2014). Kompetencije i uloga psihologa kao člana palijativnog tima. U V. Đorđević, M. Braš, L. Brajković (Ur.), *Palijativna skrb - brinimo zajedno* (str. 116-120). Zagreb: Medicinska naklada.
- Brajković, L., Pavić, J., Ozimec Vulinec, Š., Grahovac, I., Grgić, O., Kraljević, N. i Nikić M. (2016). Multidisciplinarni tim u palijativnoj skrbi. *Medix: specijalizirani medicinski dvomjesečnik*, 22(119/120), 83-89.
- Coury, J.E. i Štambuk, A. (2002). Problemi vezani uz s krajem života u zajednici: povezivanje profesionalnoga i javnog obrazovanja. *Revija za socijalnu politiku*, 9(3), 245 – 257. <https://hrcak.srce.hr/30110>
- Ćubela Adorić, V. i Tucak, I. (2006). Skala cinizma i povjerenja (CIP). U V. Ćubela Adorić, A. Proroković, Z. Penezić i I. Tucak. (Ur.), *Zbirka psihologijskih skala i upitnika*, 3 (str. 15-23). Zadar: Sveučilište u Zadru.
- Dušanić, S. (2012). Religioznost i određeni korelati mentalnog zdravlja mladih. *Godišnjak za psihologiju*, 9(11), 1-5.
- Fallon, M. i Hanks, G. (2013). *ABC of palliative care*. John Wiley & Sons.
- Fallowfield, L. J., Jenkins, V. A. i Beveridge, H. A. (2002). Truth may hurt but deceit hurts more: communication in palliative care. *Palliative medicine*, 16(4), 297-303. <https://doi.org/10.1191/0269216302pm575>
- Fan, S. Y., Lin, W. C. i Lin, I. M. (2015). Psychosocial Care and the Role of Clinical Psychologists in Palliative Care. *American journal of hospice and palliative medicine*, 32(8), 861-868. <https://doi.org/10.1177/1049909114543492>

- Flieger, S. P., Chui, K. i Koch-Weser, S. (2020). Lack of Awareness and Common Misconceptions About Palliative Care Among Adults: Insights from a National Survey. *Journal of general internal medicine*, 3, 2059-2064. <https://link.springer.com/article/10.1007%2Fs11606-020-05730-4>
- Gamondi, C., Larkin, P. J. i Payne, S. (2013). Core competencies in palliative care. *European Journal of palliative care*, 20(2), 86-91.
- Godskesen, T., Hansson, M. G., Nygren, P., Nordin, K. i Kihlbom, U. (2015). Hope for a cure and altruism are the main motives behind participation in phase 3 clinical cancer trials. *European journal of cancer care*, 24(1), 133-141. <https://doi.org/10.1111/ecc.12184>
- Grabovac, K. (2021). *Eutanazija* (Doktorska disertacija). Fakultet katoličke teologije, Split, Sveučilište u Splitu. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:202:073506>
- IBM. (2012). IBM SPSS Statistics, Version 21. [Računalni program] <http://www01.ibm.com/software/analytics/spss>
- Ingersoll, L. T., Alexander, S. C., Ladwig, S., Anderson, W., Norton, S. A. i Gramling, R. (2019). The contagion of optimism: the relationship between patient optimism and palliative care clinician overestimation of survival among hospitalized patients with advanced cancer. *Psycho-Oncology*, 28(6), 1286-1292. <https://doi.org/10.1002/pon.5080>
- Iveta, V., Županić, M., Bartolek Hamp, D. i Miljas, A. (2022). Razmišljanja i razina znanja o palijativnoj skrbi kod studenata studija sestinstva u Dubrovniku. *Časopis za primijenjene zdravstvene znanosti*, 8(1), 67-82. <https://doi.org/10.24141/1/8/1/7>
- Jančec, K. (2020). *Uloga osoba starije životne dobi u društvu* (Završni rad). Pravni fakultet, Zagreb, Sveučilište u Zagrebu. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:199:360474>
- Jiang, Q., Lu, Y., Ying, Y. i Zhao, H. (2019). Attitudes and knowledge of undergraduate nursing students about palliative care: An analysis of influencing factors. *Nurse Education Today*, 80, 15-21. <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2019.05.040>
- Joksimović, S. (2022). Individualni i društveni činioci altruizma. *Individualnost i kolektivitet iz perspektive interdisciplinarnih istraživanja*, 269.
- Korać, D. (2020). *Stavovi i znanje studenata o palijativnoj skrbi* (Diplomski rad). Fakultet hrvatskih studija, Zagreb, Sveučilište u Zagrebu. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:111:631538>
- Khanali-Mojen, L., Akbari, M. E., Ashrafizadeh, H., Barasteh, S., Beiranvand, S., Eshaghian-Dorcheh, A. i Rassouli, M. (2022). Caregivers' Knowledge of and Attitude towards Palliative Care in Iran. *Asian Pacific Journal of Cancer Prevention: APJCP*, 23(11), 3743. <https://doi.org/10.31557/APJCP.2022.23.11.3743>
- Kraš, M. (2020). *Stavovi o palijativnoj skrbi u Republici Hrvatskoj* (Završni rad). Sveučilišni centar Varaždin, Varaždin, Sveučilište Sjever. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:122:330692>
- Lightsey, O.R.Jr. (1996). What leads to wellness? The role of psychological resources in well-being. *The Counseling Psychologist*, 24(4), 589-735. <https://doi.org/10.1177/0011000096244002>
- Ljubičić, M. (2020). *Palijativna zdravstvena njega*. Naklada Slap.
- Macuka, I., Tucak Junaković, I. i Božić, D. (2020). Profesionalno sagorijevanje zaposlenih na području palijativne skrbi. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 29(2), 287-308. <https://doi.org/10.5559/di.29.2.06>

- Masel, E. K. i Kreye, G. (2018). Demystification of palliative care: what palliative care teams don't want you to think about them. *Magazine of European Medical Oncology*, 11, 193-195. <https://doi.org/10.1007/s12254-018-0420-2>
- McIlfatrick, S., Hasson, F. i McLaughlin, D. (2013). Public awareness and attitudes toward palliative care in Northern Ireland. *BMC Palliat Care* 12, 34. <https://doi.org/10.1186/1472-684X-12-34>
- Miltiades, H. B. (2019). University Students' Attitudes Toward Palliative Care. *American Journal of Hospice and Palliative Medicine*, 37(3), 1-5. <https://doi.org/10.1177/1049909119876911>
- Milton, C.L. (2012). Altruism. *Nurs Sc Q*, 25(3), 222-224.
- Ministarstvo zdravstva Republike Hrvatske (2017). *Nacionalni program razvoja palijativne skrbi u Republici Hrvatskoj 2017. - 2020*. Zagreb: Ministarstvo zdravstva Republike Hrvatske.
- Mount B., Hanks G. i McGoldrick L. (2006). The principles of palliative care. U M. Fallon, G.W. Hanks (Ur.), *ABC of Palliative Care*, 2 (str. 1-3). Blackwell Publishing Ltd.
- Muckaden, M. A. i Pandya, S. S. (2016). Motivation of volunteers to work in palliative care setting: a qualitative study. *Indian Journal of Palliative Care*, 22(3), 348. <https://doi.org/10.4103%2F0973-1075.185083>
- Ozbasaran, F., Ergul, S., Temel, A. B., Gurol Aslan, G. i Coban, A. (2011). Turkish nurses' perceptions of spirituality and spiritual care. *Journal of clinical nursing*, 20(21-22), 3102-3110. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2702.2011.03778.x>
- Ozimec Vulinec, Š. (2014). *Palijativna skrb* (Završni rad). Fakultet sestrinstva, Zagreb, Zdravstveno veleučilište. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:139:167334>
- Patel, P. i Lyons, L. (2019). Examining the Knowledge, Awareness, and Perceptions of Palliative Care in the General Public Over Time: A Scoping Literature Review. *American Journal of Hospice and Palliative Medicine*, 37(6), 1-7. <https://doi.org/10.1177/1049909119885899>
- Penezić, Z. (1999). Skala optimizma-pesimizma (O-P skala). U Lacković-Grgin, K. Proroković, A., Čubela, V., Penezić, Z. (Ur). *Zbirka psiholoških skala i upitnika*, 1 (str. 15-17). Filozofski fakultet u Zadru.
- Raboteg-Šarić, Z. (1993). *Empatija, moralno rasuđivanje i različiti oblici prosocijalnog ponašanja* (Doktorska disertacija), Filozofski fakultet, Zagreb, Sveučilište u Zagrebu.
- Raboteg-Šarić, Z. (1993). Skala altruizma. U K. Lacković-Grgin, A. Proroković, V. Čubela, Z. Penezić (Ur). *Zbirka psiholoških skala i upitnika*, 1. (str. 87-92). Filozofski fakultet u Zadru.
- Rome, R. B., Luminais, H. H., Bourgeois, D. A. i Blais, C. M. (2011). The role of palliative care at the end of life. *Ochsner Journal*, 11(4), 348-352.
- Scheier, M.F. i Carver, C.S. (1992). Effects of Optimism on Psychological and Physical Well-Being: Theoretical Overview And Empirical Update. *Cognitive Therapy and Research*, 16(2), 201-228. <https://doi.org/10.1007/BF01173489>
- Shi H., Shan B., Zheng J., Peng W., Zhang Y., Zhou X., Miao X. i Hu X. (2019). Knowledge and attitudes toward end-of-life care among community health care providers and its

- influencing factors in China: A cross-sectional study. *Medicine (Baltimore)*, 98(45), 1-8.
<https://doi.org/10.1097%2FMD.0000000000017683>
- Sisek-Šprem, M., Pahljina, C., Herceg, M., Mimica, N., Petrović, L. i Radovanić, B. (2019). Logoterapija kao psihoterapijska tehnika na psihogerijatrijskom palijativnom odjelu. *Socijalna psihijatrija*, 47(3), 344-350. <https://doi.org/10.24869/spsih.2019.344>
- Slivnjak, M. (2016). *Razvoj pozitivnog mišljenja u predškolskoj dobi* (Završni rad). Učiteljski fakultet, Zagreb, Sveučilište u Zagrebu. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:147:620374>
- Smola, V. (2022). *Znanje i stavovi medicinskih sestara/tehničara i liječnika o procjeni stanja palijativnih pacijenata i njihovih obitelji* (Diplomski rad), Fakultet sestrinstva, Varaždin, Sveučilište Sjever. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:122:769653>
- Soylu, C., Babacan, T., Sever, A. R. i Altundag, K. (2016). Patients' understanding of treatment goals and disease course and their relationship with optimism, hope, and quality of life: a preliminary study among advanced breast cancer outpatients before receiving palliative treatment. *Supportive Care in Cancer*, 24, 3481-3488.
<https://doi.org/10.1007/s00520-016-3182-6>
- Spilka, B., Hood, R. W., Hunsberger, B. i Gorsuch, R. (2003). *The psychology of religion: An empirical approach*. Guilford Press.
- Staub, E. (1978). Predicting prosocial behavior: A model for specifying the nature of personality-situation interaction. *Perspectives in interactional psychology*, 87-110.
- Stepan, P. (2022). *Predrasude opće populacije o palijativnoj skrbi* (Završni rad). Fakultet sestrinstva, Varaždin, Sveučilište Sjever. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:122:044016>
- Štambuk, A. i Obrvan, T. (2017). Uloga, standardi i kompetencije socijalnih radnika u palijativnoj skrbi. *Ljetopis socijalnog rada*, 24(1), 119-146.
<https://doi.org/10.3935/ljsr.v24i1.142>
- Tadić, M. (2021). *Organizacija rada palijativne skrbi u Hrvatskoj i važnost kvalitetnog planiranog otpusta palijativnog bolesnika iz bolnice* (Završni rad). Medicinski fakultet, Pula, Sveučilište Jurja Dobrile. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:137:453705>
- Valle, M. F., Huebner, E. S. i Suldo, S. M. (2006). An analysis of hope as a psychological strength. *Journal of School Psychology*, 44, 393-406.
<https://doi.org/10.1016/j.jsp.2006.03.005>
- Vuletić, S., Juranić, B., Mikšić, Š. i Rakošec, Ž. (2014). Palijativna skrb i medicinsko-duhovne potrebe terminalnih bolesnika. *Bogoslovska smotra*, 84(4), 881-906.
<https://hrcak.srce.hr/133995>
- Wang, L., Chen, J., Du, Y., Wang, Z., Li, Z. i Dong, Z. (2017). Factors Influencing Chinese Nursing Students' Attitudes Toward the Care of Dying Patients. *Journal of Hospice and Palliative Nursing*, 19(4), 343-350.
- Wath, A. i Wyk, N. (2020). A hermeneutic literature review to conceptualise altruism as a value in nursing. *Scandinavian journal of caring sciences*, 34(3), 575-584.
<https://doi.org/10.1111/scs.12771>
- World Health Organization (WHO). (2005). *WHO Definition of Palliative Care*, <https://www.who.int/cancer/palliative/definition/en/> . Pristupljeno 20.04.2023.
- Wrightsmann, L. S. (1992). *Assumptions about Human Nature*. Sage.

Wrosch, C. i Scheier, M. F. (2003). Personality and quality of life: The importance of optimism and goal adjustment. *Quality of life Research*, 12, 59-72.
<https://doi.org/10.1023/A:1023529606137>